

Samen (Door)Groeien in Cultuur - Kansen voor een lokaal cultuureducatiebeleid.

Een beknopte inleiding tot de kansen voor een duurzaam, integraal en kwaliteitsvol cultuur(educatie)beleid in lokale context.

Inhoudsopgave

Inleiding, naar een doordacht en gedragen cultuur(educatie)beleid	3
Cultuureducatie, een vlag die veel ladingen dekt.....	4
Een brede benadering.....	4
Een Leven lang leren.....	5
Alles is leren	5
Cultuureducatie, een fundament voor cultuurbeleid tussen cultuurspreiding, -participatie en gemeenschapsvorming.....	6
Het belang van cultuureducatie.....	7
Cultuureducatie, een aantal theoretische concepten	9
Doorlopende levenslijn: cultuureducatie voor iedereen	9
Een methodologisch kader voor cultuureducatie	10
Een Vlaams cultuur(educatie)beleid	13
Groeien en Doorgroeien in Cultuur.....	13
De decreten en beleidsprioriteiten	13
Vlaamse beleidsprioriteiten.....	14
Andere decreten	18
En in Europa?	20
Veldtekening Cultuureducatie in Vlaanderen.....	21
Stapstenen voor lokaal cultuur(educatie)beleid.....	22
Mandaat.....	22
DNA van uw stad of gemeente en haar inwoners	22
Integraal en sectoroverschrijdende aanpak.....	22
Stapsgewijs, maar met duidelijke toekomstblik.....	25
Betrek cultuureducatieve partners bij het beleid.....	25
Zet in op een duurzaam en kwaliteitsvol beleid	26
Bibliografie	29

Inleiding naar een doordacht en gedragen cultuur(educatie)beleid

Anno 2013 heerst er bij steden en gemeenten planningskoorts alom. Een nieuw strategisch meerjarenplan krijgt stilaan vorm en bundelt voor het eerst alle verschillende beleidsplannen op gemeentelijk of stedelijk vlak.

Deze tekst wil inspiratie bieden aan alle steden en gemeenten die in hun lokale context willen investeren in een duurzaam en kwaliteitsvol cultuureducatief netwerk. In het kader van de introductietweedaagse mikt Locus vooral op diegenen die nog aan het zoeken zijn hoe zij vanuit hun opdrachten binnen het Lokaal Cultuurbeleid vorm kunnen geven aan zinvolle cultuureducatie.

“Ieder kind is een kunstenaar. De moeilijkheid is er een te blijven als je groot wordt.”

Pablo Picasso

Locus houdt de vinger aan de pols van cultuurprofessionals die met beide voeten in het veld staan en in de praktijk een stevige expertise hebben opgebouwd. We zochten enkele rode draden in deze boeiende verhalen over hoe het Lokaal Cultuurbeleid samen met andere partners vorm kan geven aan een doorlopende levenslijn cultuureducatie voor hun inwoners. Deze praktijkvoorbeelden vindt u telkens in een kader terug.

In deze tekst willen we vooral de mogelijkheden schetsen om te komen tot een doordacht en gedragen cultuur(educatie)beleid, om afgewogen keuzes te maken binnen het strategische beleidskader van uw stad, gemeente of regio. U leest een pleidooi om met open vizier en een goed zicht op de lokale context een breed partnerschap te smeden, waarin het leren van individu en groep centraal staat.

“’t Is dat je achteraf pas ... alles van tevoren weet!”

zingt Bart Peeters

Ook na het schrijven van het strategische meerjarenplan blijft het vaak een zoektocht hoe een beleid zich in de praktijk kan ontwikkelen. Deze beknopte gids geeft u geen pasklaar antwoord, maar plaatst een aantal wegwijzers in het boeiende cultuureducatieve landschap.

13 september 2013

Hannes Vanhaverbeke, Stafmedewerker LOCUS

Cultuureducatie, een vlag die veel ladingen dekt

Cultuureducatie lijkt een containerbegrip om een aantal moeilijk te vatten inhouden mee te nemen. Het afbakenen van de inhoud gaat vaak gepaard met heroïsche discussies over wat cultuur en kunst is. Verwacht hier geen diepgaande semantische studie, wel een relevante richtingwijzer voor het Lokaal Cultuurbeleid.

In 2012 stelden minister van cultuur Schauvliege en minister van jeugd en onderwijs Smet de conceptnota Groeien in cultuur (GiC) voor. De nota schetst de contouren van een gemeenschappelijk strategisch beleidskader m.b.t. cultuureducatie: een gedeelde visie, missie en een set strategische doelstellingen, die we verder in deze tekst aan bod komen. De conceptnota omschrijft cultuureducatie als *“elke vorm van intentionele educatie die een bewuste omgang met cultuur nastreeft in een bewust gehanteerd medium. Cultuureducatie is gericht op persoonlijke en sociale ontwikkeling en bewustwording en op het verwerven van de competentie en de bereidheid om aan cultuur deel te nemen en deel te hebben.”* (GiC, p. 13)¹

Een brede benadering

Diezelfde nota gaat uit van een brede begripsomschrijving voor cultuur: *“We kunnen cultuur omschrijven als een gedeelde herinnering. We putten uit dit gedeelde betekenisfonds wanneer we denken, handelen of communiceren. Cultuur als betekenisfonds omvat het eigen lichaam (beweging, dans, gebaren, klank, ...), voorwerpen (instrumenten, objecten, textiel, sculpturen, gebouwen, boeken, schilderijen, ...), taal (gezongen, gesproken en geschreven), grafische symbolen (tekeningen, schilderkunst, foto, film, video, ...).”* (GiC, p. 12).

Deze omschrijving integreert kunst, erfgoed en (multi)media als essentiële onderdelen van cultuur. Deze term dekt dus het brede veld, inclusief leesbevordering, kunst-, erfgoed- en mediawijsheid en (informatie)geletterdheid². Deze Vlaamse beleidskeuze sluit nauw aan bij de brede realiteit binnen het veld van het Lokaal Cultuurbeleid.

Toch schuilt in deze brede benadering ook een valkuil. Het gevaar om op te veel tegelijkertijd te willen inzetten. Hier is opnieuw een taak weggelegd voor beleidsmakers om vanuit een grondige omgevingsanalyse en een gedragen participatieproces wel duidelijke en relevante keuzes te maken binnen hun lokale en regionale context. Verder in deze tekst exploreren we enkele instrumenten die hierbij kunnen helpen.

Een gemeente of stad, een bibliotheek, cultuur- of gemeenschapscentrum moet natuurlijk niet alles zelf bestrijken. Een integrale sectoroverschrijdende benadering van deze uitdaging ligt voor de hand. In goed onderbouwde en bewuste samenwerkingen met andere partners liggen de sleutels voor meer en betere cultuureducatie voor iedereen.

¹ Een definitie die deels is overgenomen in het besluit van 26 oktober van de Vlaamse Regering ter uitvoering van het nieuw decreet Lokaal Cultuurbeleid van 6 juli 2012, betreffende het lokaal cultuurbeleid: als de educatie die gericht is op persoonlijke en sociale ontwikkeling en bewustwording en op de verwerving van de competentie en de bereidheid om aan cultuur deel te nemen en er deel aan te hebben.

² Mediawijsheid en informatiegeletterdheid vormen twee verstrengelde beleidsuitdagingen voor het Lokaal Cultuurbeleid, vooral voor bibliotheken. Een uitgebreid begrippenkader hiervan vindt u terug op de website van LOCUS: <http://www.locusnet.be/portaal/Locus/Publiekswerking/Cultuureducatie/Media-educatie/>.

Een Leven lang leren³

De Conceptnota Groeien in Cultuur legt de focus op kinderen en jongeren tot 18 jaar. De vervolgnota Doorgroeien in Cultuur - waarvan de publicatie dit najaar is voorzien - kadert cultuureducatie binnen levenslang leren. Een leven lang leren - eveneens een onderdeel van het Europese beleid, met een steeds grotere impact op de lidstaten - moet de burger in staat stellen zich persoonlijk te ontplooien, zich te integreren in de samenleving en actief aan de kennismaatschappij deel te nemen.

Levenslang heeft als complementaire dimensies 'levensbreed' en 'levensdiep'.

Levensbreed betekent een leerproces niet alleen utilitaire, voornamelijk arbeids(markt)gerichte motieven heeft, maar dat men ook leert om als burger te functioneren in de maatschappij en om de eigen persoonlijkheid te ontplooien. Levensdiep heeft te maken met de diepgang van het geleerde: gaande van informeel, occasioneel en intuïtief tot zeer formeel en zelfs van academisch niveau.

Alles is leren

De partner bij uitstek voor de uitbouw van een stevig lokaal cultuureducatiebeleid lijkt in eerste instantie het onderwijs. Toch geeft bovenstaande brede visie en beleidsfocus op leren, binnen Europa en Vlaanderen, al aan dat cultuureducatie in een breder perspectief moet geplaatst worden.

Het schoolse leren blijft wel vaak dé periode bij uitstek voor een bewuste overdracht van kennis, vaardigheden en attitudes. Het schoolse leren vindt doorgaans plaats in de leeftijd tussen 6 en 16 tot 25 jaar. Daarnaast is er sprake van voorschools, buitenschools en naschools leren.

Het woord 'school' is afgeleid van het Griekse 'σχολή', dat 'vrije tijd' betekent.

Het leren in onderwijsinstellingen is formeel. Er is altijd een leraar-leerling-relatie, gericht op de individuele vorming van de laatste, en dit volgens vooraf bepaalde, duidelijk gedocumenteerde en gevalideerde leerdoelen⁴ en studieprogramma's, die resulteren in een diploma. Formeel leren is meestal beroepsgericht.

Niet-formeel leren gebeurt eveneens in georganiseerd verband, maar met open doeloriëntaties en in een evenwichtiger relatie tussen begeleiders en cursisten-deelnemers, die in/als groep benaderd worden en er kennis, inzicht en vaardigheden vergroten voor zichzelf en voor anderen. Niet-formeel leren wordt eerder geattesteerd dan gecertificeerd en richt zich op persoonsontplooiing en maatschappelijk functioneren. Toch kan ook het niet-formeel leren een meerwaarde betekenen voor iemands job of carrière, zelfs al is het in beginsel niet-arbeidsgericht.

Bij informeel leren tenslotte is er geen sprake van een leerintentie van de lerende. Het speelt zich af tussen gelijken, buiten de circuits van onderwijs en vormingsinstellingen en leidt niet tot een diploma of attest. Wat u onthoudt van een boek of een theatervoorstelling, wat u leert als ouder van opgroeiende kinderen of als hobbyist, de ervaring die u opdoet als vrijwilliger of als bestuurslid van een vereniging... Kortom, alles is leren.

Organisaties of instellingen die niet tot het educatieve circuit behoren of geen specifiek educatief aanbod hebben, kunnen zichzelf echter doelbewust organiseren of profileren als leeromgevingen die het informele leren stimuleren.

³ De trendnota Levenslang en Levensbreed leren geeft inzicht in relevante informatie over LLL.

⁴ De ontwikkelingsdoelen in kleuteronderwijs en eindtermen in lager en secundair onderwijs.

Musea, gemeenschaps- of cultuurcentra en bibliotheken bijvoorbeeld situeren zich als vanzelf op het gebied tussen het informele leren enerzijds en de niet-formele educatie anderzijds. Maar ook het reguliere onderwijs vindt in het Lokaal Cultuurbeleid een belangrijke structurele partner voor een integrale aanpak van cultuureducatie. Het belang voor brede leer- en leefomgevingen met aandacht voor al deze vormen van leren zit in stijgende lijn. Getuige daarvan zijn o.a. de concepten Brede School, de Bibliotheek van 100 talenten, de focus op artistieke expressie en creatief ondernemerschap binnen jeugthuizen, ...

Cultuureducatie, een fundament voor cultuurbeleid tussen cultuurspreiding, -participatie en gemeenschapsvorming

Cultuureducatie is bewust inzetten op het verhogen van culturele competenties (kennis en vaardigheden) en de bereidheid om er aan deel te nemen en deel te hebben aan cultuur. In dit opzicht is het een cruciale stap, een tussenschakel tussen cultuurspreiding en cultuurparticipatie, twee kernopdrachten van het lokale cultuurbeleid.

Ook gemeenschapsvorming, het versterken van de samenhang in een gemeenschap begint met het investeren in de persoonlijke en sociale ontwikkeling van de inwoners. Empowerment als eerste stap om banden te kunnen smeden binnen groepen en bruggen te slaan naar andere groepen binnen de samenleving.

Al deze beleidslijnen bewust aan elkaar koppelen is het begin van een krachtig cultuur(educatie)beleid. Net die veelzijdigheid vereist dus dat we scherp stellen op cultuureducatie.

Het belang van cultuureducatie

De nota Groeien in Cultuur stipt het belang van cultuureducatie om:

- *“ons vermogen tot zelfreflectie en ons inzicht in de eigen cultuur, die van anderen, en in cultuur in het algemeen, te vergroten;*
- *bewust op zoek te gaan naar die manier(en) van uitdrukken die het dichtst aansluit(en) bij onze persoonlijkheid en naar mogelijkheden om deze taal bewust te hanteren en er ons in uit te drukken;*
- *onze competentie en de bereidheid om aan cultuur deel te hebben en deel te nemen te vergroten en zo kansen en ruimte te bieden voor creativiteit en innovatie.*

Vanuit die visie spreekt duidelijk het waarom van cultuureducatie. We zien het verwerven van culturele competenties als een noodzakelijk element in de ontwikkeling van elk individu, van kinderen en jongeren in het bijzonder. Mede dankzij cultuur(educatie) kunnen we handvaten bieden om om te gaan met de hedendaagse complexe werkelijkheid. Tegelijk creëren we de mogelijkheid om die werkelijkheid op andere, esthetisch plezierige, niet voorgekauwde, kritische of soms absurde manieren te ervaren.” (GiC, pp. 12-13)

“Als de wereld begrijpelijk was, zou er geen kunst bestaan.”

Albert Camus

Onderzoek, opgelijst in o.a. de veldtekening Cultuureducatie (2011), geeft aan dat de transformatie van een industriële naar een kennismaatschappij - mede door de digitalisering, informatisering en mediatisering - permanent en levensbreed leren voor elk individu noodzakelijk maakt.

Verder is er de drastisch veranderde tijdsindeling en tijdsbesteding die ook de vrijetijdsbesteding van mensen grondig heeft veranderd. Dit had vooral de toename aan vrijetijds mogelijkheden tot gevolg, ook met betrekking tot cultuur. Daarnaast is het cultuurbegrip zelf geëvolueerd en breder geworden.

Al deze evoluties verhogen de nood aan een structureel cultuureducatiebeleid. Onderzoek toont immers aan dat cultuureducatie generieke basiscompetenties bij brengt, zoals creativiteit, reflectief denken, kritisch omgaan met de media ...

“Kunst als uitdagend of grensverleggend te beschouwen is een cirkel rond noemen.”

F. Hellers

Dat blijkt ook uit een recent verschenen onderzoek, getiteld 'Art for Art's Sake? The Impact of Arts Education' van de OESO, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. Enkele opmerkelijke onderzoeksresultaten:

- Muziekeducatie versterkt het IQ en de academische prestaties. Er zijn aanwijzingen dat muziekeducatie het leren van vreemde talen faciliteert.
- Theatereducatie stimuleert cruciale verbale vaardigheden (lezen, schrijven, tekstbegrip, ...) en heeft een positieve invloed op sociale skills (empathie, omgang met emoties,...).
- Leren kijken naar beeldende kunst versterkt de wetenschappelijke en wiskundige vaardigheden van leerlingen.
- Enkele studies verbinden danseducatie met ruimtelijk-visuele vaardigheden.

Het rapport is vooral toegespitst op kunsteducatie in het geïnstitutionaliseerde onderwijs. Maar ook daarbuiten - denk maar aan het sociaal-cultureel werk of de amateurkunsten - zijn er tal van mogelijkheden om te leren over en door kunst- en cultuurbeleving.

De focus binnen onderzoek en beleid toont het blijvende spanningsveld tussen cultuur en kunst als waardevol op zich (art for art's sake) en de steeds belangrijk wordende zoektocht van de huidige en toekomstige arbeidsmarkt naar creatieve en innovatieve werkkrachten. Toch kunnen beide visies complementair zijn. Zo geloven de onderzoekers van 'Arts for art's sake' dat onze post-industriële en geglobaliseerde economieën niet alleen baat zullen hebben bij arbeidskrachten die over deze 'skills for innovation' beschikken, maar ook dat het welzijn van individuen groter zal zijn in landen waar kunst een prominente rol speelt in het onderwijs. En merken ze op dat het belang van kunsteducatie de arbeidsmarkt overstijgt. Kunst biedt mensen immers een heel andere manier om de wereld te begrijpen dan, bijvoorbeeld, de wetenschap. Kunsteducatie biedt de kans om je vrij uit te drukken, te ontdekken en te experimenteren. Ze biedt mensen daarnaast een veilige context voor introspectie en het vinden van persoonlijk betekenis.

Cultuureducatie, een aantal theoretische concepten

Hierboven stipten we al aan dat cultuureducatie een heel breed begrip is. Wees u dan ook bewust van de verschillende mogelijke invullingen van cultuur- en kunsteducatie. In dit hoofdstuk bieden we u een aantal theoretische concepten, invalshoeken, oriëntaties, strategieën en methodes die u kunnen helpen het lokale cultuureducatiebeleid vorm te geven.

Doorlopende levenslijn: cultuureducatie voor iedereen

Het Lokaal Cultuurbeleid heeft een opdracht naar alle inwoners toe. Vertaald naar cultuureducatie komt dit neer op het vraagstuk: hoe en wanneer laten we kinderen, jongeren, volwassenen met cultuur in aanraking komen opdat ze Deze zoektocht naar een doorlopende leerlijn en een referentiekader voor cultuureducatie⁵ is het meest uitgesproken in het onderwijs. Het onderzoek Cultuur in de Spiegel, eerst in Nederland (www.cultuurindespiegel.nl) o.l.v. Barend Van Heusden wordt in 2014 opgeleverd. Sinds 2012 is in Vlaanderen (www.cultuurindespiegel.be) een gelijkaardig onderzoekstraject opgezet.

In Vlaanderen spelen bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra nu al een belangrijke rol voor cultuur in het onderwijs.⁶ Het is dus cruciaal de rol van cultuur in het onderwijslandschap in Vlaanderen, maar ook de ontwikkelingen in Nederland op de voet te volgen.

Het onderzoek in Vlaanderen is nog volop aan de gang, toch zijn al veel lokale besturen in de praktijk in nauw overleg met de lokale onderwijsinstellingen aan het bekijken hoe ze, samen met andere partners, een doorlopende leerlijn rond kunst- en cultuureducatie kunnen opzetten. Andere gemeenten trekken de lijn consequent door naar het cultuureducatief kader voor volwassenen.

NAAR EEN DOORLOPENDE LEVENSLIJN CULTUUREDUCATIE: ENKELE PRAKTIJKVOORBEELDEN

Meeuwen-Gruitrode zet al elke enkele jaren in overleg met de onderwijspartners in de gemeente binnen [Cultuurmicroob](#) een samenwerking op die ervoor zorgt dat de kinderen en jongeren van de kleuter-, lagere en middenschool doorheen hun schoolcarrière kennismaken met en zich verdiepen in verschillende vormen van kunst en literatuur.

In Vlaams-Brabant liep op initiatief van Magda, het cultuureducatief netwerk in Leuven en de provincie, in samenwerking met Locus, twee scholen, Leuven (30CC) en Overijse (CC Den Blank) het [Tangotraject](#). Twee cultuurhuizen en twee basisscholen investeerden in een gezamenlijk leertraject. In [Muze als motor](#) bieden verschillende culturele partners in Leuven de kans aan leerlingen van de eerste graad van het secundair.

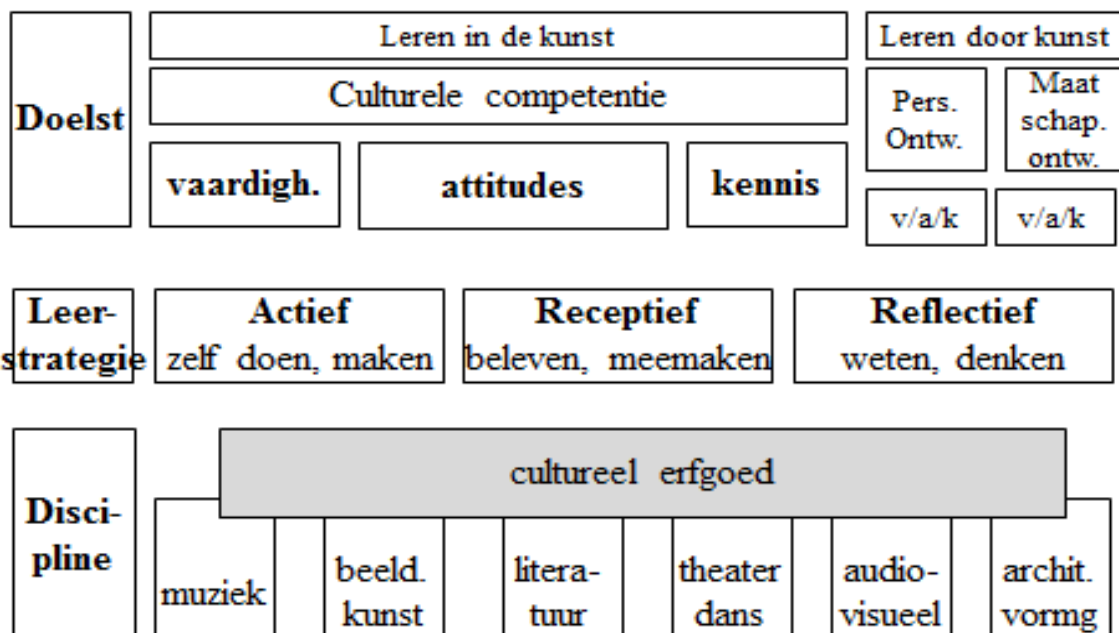
Scherpenheuvel-Zichem werkt samen met Vormingplus Oost-Brabant om een lokaal cultuureducatief netwerk op te zetten voor volwassenen.

⁵ De discussie over de terminologie cultuureducatie of cultuuronderwijs laten we hier achterwege. Barend Van Heusden hanteert de term 'cultuuronderwijs'. In Vlaanderen is de term cultuureducatie gangbaar.

⁶ Naar aanleiding van het onderzoek Cultuur in de Spiegel ontwikkelde Fianne Konings een analyse-instrument dat de rol van culturele instellingen binnen een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs. Meer [info](#).

Een methodologisch kader voor cultuureducatie

Jan De Braekeleer van Wisper⁷ ontwikkelde onderstaand schema om het ruime begrip cultuureducatie bij wijze van spreken hapklaar te maken. Het biedt een handvat om vanuit een integrale visie op cultuureducatie doelstellingen en acties op te zetten afhankelijk van de noden en behoeften van de lokale gemeenschap en eventueel specifieke doelgroepen. Hieronder lichten we toe hoe dit kader gebruikt kan worden.

Cultuureducatie kan vanuit verschillende hoeken benaderd worden. Het bovenstaande schema vertrekt vanuit de kunsten, maar hier maken we de vertaling naar de ruimere definitie van cultuur.

CULTUUR ALS DOEL OF ALS MIDDEL

In eerste instantie kunt u een opdeling maken vanuit de intentie van de educatie. Cultuur kan het doel op zich zijn van het leerproces. Binnen dit leerproces kan de nadruk liggen ofwel op het leren kennen, ofwel op het leren doen van een bepaalde kunst- of culturele vorm. Zo kan iemand les krijgen over het leven en werk van een componist (kunsteducatie in ruime zin) of die persoon kan een werk van die componist leren uitvoeren (kunstbeoefening). In beide gevallen staat de kunstvorm centraal in het educatieve proces.

⁷ Jan De Braekeleer, *Kunsteducatie in deeltijds kunstonderwijs, amateurkunsten en sociaal-cultureel werk, verschillen en complementariteiten*, Vlaams Centrum voor Amateurkunsten vzw, a-Magazine, Jaargang 4 - Nummer 4 - september 2003, pp. 2-6. - cf. werkbladen;

Cultuur als doel zorgt voor het vermogen tot cultureel handelen, (inter)culturele communicatie en de bereidheid tot cultuurparticipatie.

Daarnaast kan cultuur ook een middel zijn om andere leerdoelen te bereiken. Zo kan een oude Griekse tempel in een wiskundeles inzicht verschaffen in enkele mathematische principes. Bovenvermeld onderzoek van de OESO toont aan dat cultuureducatie ook een middel is om o.a. creativiteit te ontwikkelen en stimuleren. Cultuur als middel draagt bij tot krachtige, activerende leeromgeving, tot sociale ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling.

CULTURELE COMPETENTIES EN ATTITUDES

Een cultuureducatieve activiteit kan gericht zijn op het verhogen van:

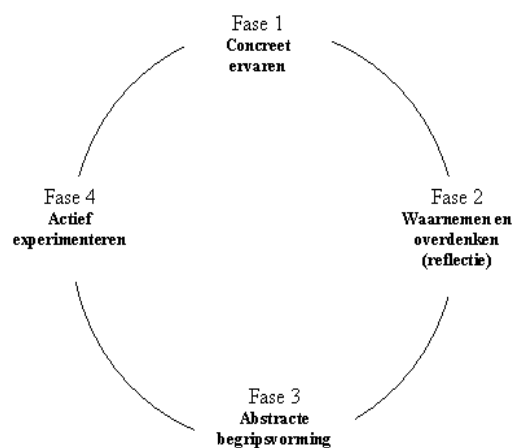
- *Kennis* van vb. materialen, technieken, genres, kunstenaars, kunstwerken, stijlen ... of;
- *Vaardigheden*, zoals kunnen zingen, expressief spreken, beeldend vormgeven, knoppenkennis voor het functionele gebruik van een computer, ...;
- *Attitudes*, zoals interesse voor muziek, graag lezen, ...

Een culturele attitude heeft twee dimensies:

- *Gedrag*, vb. plezier beleven aan het kijken, luisteren, doen. Vernieuwd waarnemen. Versterking van het kunstplezier door de geleverde inspanning.
- *Voorkeuren*, zoals interesse, belang hechten aan culturele en kunstzinnige ervaring, esthetische oordelen.

VERSCHILLENDE LEERSTRATEGIEËN

Deze theorie over verschillende leerstijlen van Kolb⁸ geeft inzicht in hoe mensen verschillen in de wijze waarop ze leren. Leren is op te vatten als een proces dat uiteindelijk leidt tot gedragsverandering. In dit proces zijn verschillende fasen te onderscheiden, zoals het verzamelen van informatie, het toetsen van nieuwe inzichten of het nadenken over dingen die je overkomen. Kolb onderscheidde vier fasen:

⁸ Meer info over de [leerstijlen van Kolb](#).

Deze vier fasen volgen elkaar in principe logisch op: als u iets meemaakt (ervaring) is het belangrijk daarna na te denken over uw ervaringen (reflectie) en te generaliseren (begripsvorming). In een laatste fase kunt u een aanpak bedenken voor toekomstige activiteiten (experimenteren). Het is natuurlijk mogelijk de leerfasen in een andere volgorde te doorlopen of een fase over te slaan. Het leerrendement daalt echter als een of meerdere fasen ontbreekt. Ervaring wint immers aan waarde als u erover nadenkt, inzichten worden pas echt bruikbaar als u ze uitprobeert (experimenteren) en toetst (ervaring, reflectie). De meeste mensen hebben een voorkeur voor één of meerdere leerstijlen.

Vertaald naar cultuureducatie krijgen we dan onderstaande:

- **Receptief** (beleven): het passief beleven van (voor de leeftijd geschikte) kunstzinnige en culturele activiteiten;
- **Reflectief** (nadenken en begripsvorming): weten en denken over kunst- en cultuurervaringen en over kunst en cultuur an sich;
- **Actief/productief** (zelf doen en experimenteren)⁹: zelf musiceren, componeren, schrijven, acteren, beeldend vormgeven, fotograferen, filmen, ...

Een voorbeeld kan het belang van deze verschillende leerstijlen voor cultuureducatie verduidelijken. Een cultuureducatief aanbod voor scholen vertaalt zich vaak in het aanbieden van schoolvoorstellingen. Die zijn eerder receptief. Leerlingen kijken naar een kunstvorm. Een lesmap of een klasdiscussie kan hen daarnaast stof bieden om te reflecteren over wat ze hebben gezien en hoe ze dit in een ruimer cultureel kader kunnen plaatsen. Daarnaast zouden de leerlingen ook een workshop kunnen volgen waar ze zelf actief aan de slag gaan met de inhoud en kunstvormen die ze leerden kennen. In een uitgebreider traject kunnen leerlingen uitgedaagd worden om zelf een voorstelling te maken. Om het cultuureducatieve proces volledig te maken zouden we dus eigenlijk aandacht moeten hebben voor alle leerstrategieën.

IN DE PRAKTIJK

[SPA bruis](#) is een samenwerkingsverband tussen de cultuur- en gemeenschapscentra in de regio Noordrand van Vlaams-Brabant om de schoolvoorstellingen in te kaderen in een brede en actieve leeromgeving met workshops op school en reflectiemomenten vooraf en nadien. De betrokkenheid van leerlingen en leerkrachten is veel groter.

Het project Kunstverkenner in CC Muze in Heusden-Zolder is een meerlagig kunstlaboratorium in samenwerking met een middelbare school en het deeltijds kunstonderwijs. Leerlingen die dit volgden zijn zo enthousiast dat ze zelf een culturele werkgroep vormden die nu tal van culturele activiteiten organiseert: [Kunstverkennend Wild](#).

De [bibliotheek van Gent](#) heeft twee lagere schoolklassen actief betrokken bij de programmatie van de Jeugdboekenweek 2013. De klassen kregen een ruime mix aan activiteiten, rondleidingen en workshops. Ze mochten zelf meedraaien met de bibliotheekmedewerkers en brainstormen over het eindfeest van de Jeugdboekenweek.

⁹ Actief wordt soms nog onderscheiden in “actief” (doen) en “productief” (maken, gericht op eindproduct).

Een Vlaams cultuur(educatie)beleid

Naast internationale en Europese aandacht voor levenslang leren, en cultuureducatie als component om creativiteit en innovatie te stimuleren, staat cultuureducatie ook op Vlaams niveau centraal binnen tal van beleidsdomeinen.

Groeien en Doorgroeien in Cultuur

Met de [Conceptnota 'Groeien in cultuur'](#) willen ministers Schauvliege en Smet de stap zetten naar een meer structurele samenwerking tussen Cultuur, Jeugd en Onderwijs op het vlak van cultuureducatie. Bedoeling is een gezamenlijke visie te ontwikkelen, te sensibiliseren en voorwaarden te scheppen op basis van viertal lijnen:

- Meer en betere cultuureducatie voor iedereen;
- De culturele competenties van leerkrachten en cultuureducatoren verkennen en versterken;
- Een brede leef- en leeromgeving creëren;
- Artistieke talenten maximale ontwikkelingskansen bieden.

Naast deze nota wordt ook een **conceptnota 'Doorgroeien in cultuur'** uitgewerkt, waarin een gezamenlijke visie, doelstellingen en actieplan rond het belang van cultuureducatie voor alle leeftijdsgroepen en een leven lang leren in opgenomen zal zijn.

Bovenstaande conceptnota's zoeken naar een gezamenlijke strategie en gecoördineerde acties rond cultuureducatie zijn gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek van **Anne Bamford**, [Kwaliteit en consistentie](#) van kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen (2007), [Smaakmaker](#), een beleids- en actienota over cultuureducatie (2008), [Gedeeld/Verbeeld](#), het eindrapport van de **commissie Cultuur en Onderwijs** (2008) en [Verdieping/Verbreiding](#), het eindrapport van de **werkgroepen deeltijds kunstonderwijs** (2008). Ook analyses en adviezen uit recente beleids- en onderzoekstrajecten verfijnden de ideeën die in bovenstaande onderzoeks- en eindrapporten ontwikkeld werden: de resultaten van het [Cultuurforum 2020](#), de resultaten van de [Participatiesurvey \(highlights\)](#), de [Veldtekening Cultuureducatie \(samenvatting\)](#), het overleg van de ACCE-werkgroepen, de werkvergaderingen van het netwerk cultuureducatie voor lerarenopleidingen, het Vlaams Jeugdbeleidsplan.

En in de decreten en beleidsprioriteiten

Naar aanleiding van de nota Groeien in Cultuur is een commissie in het leven geroepen die het beleidsinstrumentarium, o.a. de decreten, verder op elkaar moet afstemmen op vlak van cultuureducatie. Hier sommen we alvast enkele aanknopingspunten op binnen de Vlaamse beleidsprioriteiten.

Vlaamse beleidsprioriteiten¹⁰

Cultuur

Een van de beleidsaccenten binnen de Vlaamse beleidsprioriteiten cultuur is cultuureducatie. Empowerment van de inwoners, niet in het minst voor moeilijk bereikbare doelgroepen, op cultureel vlak staat centraal binnen een streven naar een kwaliteitsvol en duurzaam lokaal cultuurbeleid. De coördinerende rol die voor lokale overheden is weggelegd kan leiden tot het opzetten van een lokaal of regionaal cultuureducatief netwerk¹¹ dat vorm kan geven aan een integraal lokaal of regionaal cultuur(educatie)beleid.

Daarnaast vormen bibliotheek en cultuur- en gemeenschapscentrum bij uitstek plekken en organisaties die een belangrijke cultuureducatieve functie kunnen opnemen.

Een laagdrempelige bib, aangepast aan hedendaagse behoeften heeft als kernopdracht o.a. inspelen op maatschappelijke uitdagingen zoals de digitalisering van de samenleving. Ze moet cultuureducatie en leesmotivatie stimuleren, inzetten op de bevordering van e-inclusie bij moeilijk bereikbare doelgroepen en op de verhoging van informatiegeletterdheid en mediawijsheid en op een aangepaste dienstverlening voor personen met beperkte mobiliteit en voor moeilijk bereikbare doelgroepen op cultureel, educatief en sociaaleconomisch gebied. De samenwerking met onderwijsinstellingen is al vaker aan bod gekomen, maar krijgt binnen de Vlaamse beleidsprioriteit voor bibliotheken een prominente rol.

Ook het cultuurcentrum krijgt specifieke aandachtspunten rond cultuureducatie mee. Zo verwacht de Vlaamse overheid van steden en gemeenten die intekenen op deze Vlaamse beleidsprioriteit dat het cultuurcentrum actief ondersteuning biedt aan amateurkunsten en (sociaal-)culturele verenigingen en inzet op een aangepast aanbod van kunst- en cultuureducatie in samenwerking met relevante actoren.

Jeugd

Samenwerking tussen de beleidsdomeinen cultuur en jeugd op vlak van cultuureducatie is de evidentie zelf. Dit vertaalt zich ook in de Vlaamse beleidsprioriteiten die deze nauwe samenwerking benadrukken. Hieronder halen we een aantal mogelijke aanknopingspunten aan.

De ondersteuning van het jeugdwerk moet minstens: het particulier jeugdwerk ondersteunen; ontmoetingsplaatsen en -mogelijkheden voor jongeren voorzien; voorzien in een jeugdwerkaanbod, tenminste tijdens de zomervakantie. Dit ondersteuningsbeleid biedt vooral kansen om samen vanuit cultuur en jeugd in te zetten op een informele cultuureducatieve context.

De bevordering van participatie aan het jeugdwerk van kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties biedt dezelfde kansen voor specifieke doelgroepen. Zo kan in de bijzondere aandacht voor taalstimulering Nederlands een relevante rol weggelegd zijn voor bibliotheken.

¹⁰ <http://www.bestuurszaken.be/planlasten/vlaamse-beleidsprioriteiten>

¹¹ ENCE, cf. p. 26.

Daarnaast bepaalt de Vlaamse overheid het verhogen van de aandacht voor jeugdcultuur ook als een beleidsprioriteit. Bovendien krijgen een aantal steden en gemeenten de kans om vanaf 2014 gesubsidieerd te worden voor bovenlokale projecten rond artistieke expressie.¹²

In Leuven kregen verschillende initiatieven vorm onder meer door deze focus op jeugdcultuur. Dit zorgde voor een doorgedreven samenwerking tussen de beleidsvelden cultuur en jeugd. [Mijn Leuven/Mijn Goesting](#) stippelt een traject uit waarbij jongeren van bepaalde scholen een selectie maken uit het bestaande culturele vrijetijdsaanbod (voorstellingen van 30CC, activiteiten in de bibliotheek, tentoonstellingen in Museum M, ...). Samen met een jeugdwerker en professionele cultuureducators proberen ze zoveel mogelijk medeleerlingen warm te maken met teasers, workshops en andere toelidings- en discussiemomenten op school om aan het aanbod deel te nemen.

Binnen het project [Studio Cactus](#), een samenwerking tussen enkele Leuvense cultuureducatieve organisaties, zijn de jongeren zelf programmator en stellen ze een aanbod samen op maat van hun leeftijdsgenoten.

De focus van de bovenlokale projecten van jeugdhuizen op artistieke expressie mikt vooral op jongeren die zelf willen experimenteren met kunst en cultuur. In Ieper werkte het Jeugd ontmoetingscentrum (JOC) hiervoor al nauw samen met de bibliotheek en het cultuurcentrum met o.a. het project [A New Breeze](#).

Flankerend onderwijsbeleid

Binnen de eerste Vlaamse beleidsprioriteit van Flankerend onderwijsbeleid zijn heel veel mogelijkheden voor een doorgedreven samenwerking tussen beleidsdomein cultuur en onderwijs. De doelstellingen die de Vlaamse beleidsmakers voor ogen hebben hebben veel parallellen met de mogelijkheden die cultuureducatie biedt. We sommen hier de meest in het oog springende op: gelijke onderwijskansen, kleuterparticipatie, taalstimulering Standaardnederlands, betrokkenheid van ouders en de buurt, samenwerking tussen onderwijs, welzijn, cultuur, jeugd en sport, geletterdheid of levenslang leren.

Speciaal te vermelden binnen deze beleidsprioriteit is het begrip Brede School.¹³ Brede School is als concept¹⁴ ontstaan in Nederland, de Scandinavische landen en de Angelsaksische wereld (Extended Schools). Van 2006 tot 2009 liepen in Vlaanderen een aantal [proeftuinen](#) om te onderzoeken wat 'Brede School' hier kon betekenen. Op basis van de expertise opgebouwd in de pilootprojecten en de ervaringen in het buitenland maakte SDL een referentiekader op maat van de Vlaamse context (uitgebreid beschreven in de publicatie [Wat is een Brede School?](#)).

Kenmerkend voor een Brede School is het brede samenwerkingsverband tussen verschillende sectoren (onderwijs, cultuur, welzijn, sport, gezondheid, ...) - met minstens één school. De opdracht: een zo breed mogelijke leer- en leefomgeving creëren om (alle) kinderen en jongeren maximale ontwikkelingskansen te bieden.

¹² Meer info: <http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/jeugdhuizen.aspx>

¹³ Het Steunpunt Diversiteit en Leren verzamelt onderzoek, expertise en praktijkvoorbeelden: www.steunpuntdiversiteiteleren.be.

¹⁴ Merk op dat heel veel scholen al jarenlang dergelijke samenwerkingsverbanden hebben lopen.

De doelen (gezondheid, veiligheid, maatschappelijke participatie, talentontwikkeling & plezier, voorbereiding op de toekomst) zijn bewust ruim omschreven om niet enkel te appelleren aan scholen (de ontwikkelingsdoelen en eindtermen moeten hierop afgestemd kunnen worden), maar ook aan doelstellingen van andere organisaties (vb. politie en dienst sport/vrije tijd organiseren samen een levend fietsparcours.)

Soms groeit een Brede School vanuit één gebouw, vaak een school zelf. In Nederland maakte dit concept opgang, met grote multifunctionele accommodaties. Al is dit natuurlijk geen garantie op een goede samenwerking tussen de verschillende partners in het gebouw. Voorbeelden in Vlaanderen van een Brede School die vanuit een school zelf groeit, zijn Nieuwland in Brussel en Het Keerpunt in Borgerhout.

In Vlaanderen zien we veel wijkgerichte Brede Scholen ontstaan vanuit de specifieke noden. Zo zijn in Gent een aantal aandachtswijken geformuleerd en van daaruit is een Brede School gegroeid.

Cruciaal is dat men bij elke Brede Schoolproject vertrekt vanuit de lokale context, met een gemeenschappelijk startpunt voor alle partners en een stevige contextanalyse. Zo kan men gemeenschappelijk noden en uitdagingen formuleren. Elke partner binnen het brede samenwerkingsverband werkt zo aan zijn basisopdrachten. Deze gedeelde visie en een groot vertrouwen tussen de partners zijn van cruciaal belang. We vermelden dit onder deze beleidsprioriteit, maar de beste kans op slagen voor het opzetten van een dergelijke brede leer- en leefomgeving is het te kaderen binnen verschillende beleidsuitdagingen (cultuur, jeugd, sport, integratie, ...)

Vanuit de expertise opgebouwd tijdens de proeftuinen heeft Kortrijk beslist om het Brede School-project in het ruimere stadsbeleid in te schakelen. Ook het nieuwe beleid wil hier verder op in zetten. Het voortraject toonde de noodzaak van het engagement en draagvlak binnen een school aan.

Voor scholen werd in Kortrijk een subsidiesysteem 'Brede School' opgezet. Scholen kunnen hierop intekenen als ze voldoen aan een aantal criteria (draagvlak binnen de school, financieel engagement, ...). Tijdens het eerste jaar wordt 70% van het projectbedrag gesubsidieerd, de scholen moeten zelf 30% voorzien. De inbreng van eigen middelen stijgt gradueel. Bedoeling is dat Brede School niet iets is wat bovenop de reguliere werking georganiseerd wordt, maar verankerd wordt binnen de organisatie en het samenwerkingsverband.

De coördinator schoolopbouwwerk volgt de projecten op samen met een stuurgroep waarin onderwijs, welzijn, OCMW en cultuur zijn vertegenwoordigd. De stuurgroep kan suggesties formuleren om binnen bepaalde projecten extra accenten te leggen. Afhankelijk van de aard van een project krijgt de school een meter/peter uit de stuurgroep die het project van nabij opvolgt.

De middelen voor de projecten komen uit budgetten van de verschillende partners.

Cultureel erfgoed

Een van de doelstellingen binnen de Vlaamse beleidsprioriteiten rond cultureel erfgoed is het stimuleren van een lokaal cultureel-erfgoedbeleid, vanuit een initiërende, ondersteunende en coördinerende rol ten opzichte van de relevante cultureel-erfgoedactoren op het grondgebied. Hierbij is aandacht nodig voor:

- de zorg voor en de ontsluiting van lokaal cultureel erfgoed, vanuit een integrale en geïntegreerde visie;

- de ontwikkeling en uitwisseling van kennis en expertise binnen het lokale cultureel-erfgoedveld;
- de ontwikkeling en uitwisseling van geïntegreerde cultureel-erfgoedpraktijken,
- het vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor cultureel erfgoed.

Erfgoededucatie in ruime zin (ontwikkelen van de culturele competenties en attitudes van inwoners, erfgoedvrijwilligers en erfgoededucatoren) kan hierin een centrale rol spelen.

Stedenfonds

Inzetten op cultuureducatie is een mogelijkheid om de leefbaarheid van steden te verhogen en de stijgende dualisering in de maatschappij tegen te gaan. Bibliotheken nemen hier vaak een centrale rol in op. Zo schrijft de bibliotheek van Oostende zich in in deze beleidsprioriteit om een beleid rond informatiegeletterdheid en mediawijsheid te ontwikkelen.

De bibliotheek Kris Lambert in Oostende en de Brugse sociaalartistieke organisatie kleinVerhaal vzw slaan de handen in elkaar voor een vormingsproject rond digitale geletterdheid: [BAKEN](#). Daarmee schrijven ze zich in in de Vlaamse en Oostendse beleidsprioriteit.

Baken is een ontmoetingsplek waar een diversiteit aan deelnemers mekaar tegen het lijf lopen. Een plaats waar mensen terecht kunnen voor vragen en ondersteuning omtrent ICT, maar eveneens om feedback te krijgen en zelf input te geven voor het artistieke verhaal. Zowel mensen die vertrouwd zijn met het reilen en zeilen binnen de bib als ‘nieuwe’ mensen worden gerekruteerd om in te tekenen op toegankelijke ateliermomenten waarbij nieuwe skills (levenslang leren!) worden verworven.

Het project maakt de verbinding tussen de sociaal-artistieke praktijk en levenslang leren in het kader van digitale geletterdheid. Met andere woorden: vormingswerk met een groter sociaal en artistiek verhaal als leidraad met de bedoeling deelnemers te prikkelen, kennis en kunde mee te geven, nieuwsgierig te maken en goesting naar meer te doen krijgen

Bij BAKEN biedt verschillende formules aan om een zo breed mogelijk publiek vertrouwd te maken met de digitale wereld: wekelijkse instuifmomenten waar de Oostendenaar terecht kan met vragen over het werken met de computer; een vormingscursus over het digitaal archiveren, aanmaken van blogs en het bewerken van digitale foto's, bewerken van geluid,...; fora met als thematiek de sluimerende dreiging van het water en hoe we daar mee omgaan; en een artistieke atelierreeks.

Integratie

Ook binnen deze beleidsprioriteiten biedt cultuureducatie mogelijkheden om o.a. wederzijdse kennis, openheid en respect tussen mensen te bevorderen; deelname aan het gemeenschapsleven te stimuleren, door ontmoeting en samenwerking tussen personen van diverse herkomst en diverse levensbeschouwingen te faciliteren.

Ontwikkelingssamenwerking

Cultuureducatie kan hiervan een onderdeel zijn van een gezamenlijke aanpak tussen het Lokaal Cultuurbeleid en de dienst ontwikkelingssamenwerking om inwoners te versterken in hun culturele competenties om met andere culturen om te gaan. Zo kan zoals benadrukt

in de Vlaamse beleidsprioriteit de kwaliteit van de lokale ontwikkelingssamenwerking verhoogd worden.

Sociaal beleid

Binnen dit thema zijn geen beleidsprioriteiten bepaald. Toch spreekt het voor zich dat op vlak van cultuureducatie kansen liggen voor samenwerking het lokaal cultuur- en sociaal beleid.

Sociale economie

Misschien minder evident, maar de nadruk op cultureel en creatief ondernemerschap kan binnen deze beleidsprioriteit linken liggen met cultuureducatie.

Sport

Het lijkt vergezocht, maar ook binnen sport zijn raakvlakken voor cultuureducatie in brede zin, vb. binnen een brede school-concept (cf. p. 15), of meer specifiek, vb. danseducatie.

Andere decreten

Ook binnen andere decreten liggen kansen voor cultuureducatie.

Het participatiedecreet¹⁵

Zoals eerder al gemeld vormt het verhogen van de culturele competenties, zeker van kansengroepen, een belangrijke vereiste voor cultuur- en vrijetijdsparticipatie. De [website van Locus](#) maakt u alvast wegwijs in dit huis met vele kamers.

Het project Cultuurmicroob in Meeuwen-Gruitrode haalden we al aan, ook andere gemeenschapscentra stellen scherp op kansengroepen. Zo combineert de cultuurdienst van Aartselaar beeldende kunst met hun scholenwerking en kleurt dit jaarlijks anders in. Omdat de gemeente geen deeltijds kunstonderwijs heeft is dit de manier bij uitstek om gezinnen met kinderen, een kansengroep binnen het participatiedecreet, te bereiken en warm te maken voor beeldende kunst.

¹⁵ <http://www.sociaalcultureel.be/volwassenen/participatie.aspx>

Het kunstendecreet¹⁶

Een aantal cultuurhuizen met een opdracht binnen het Lokaal Cultuurbeleid schrijven zich in in de beleidsuitdagingen binnen het kunstendecreet. Zeker op vlak van kunsteducatie zijn hier interessante synergieën mogelijk.

Zo ontwikkelt C-Mine in Genk een sociaal-artistieke werking binnen de krijtlijnen van het kunstendecreet.

Een breder perspectief biedt de [Kunstendag voor kinderen](#) een festivaldag die iedereen tot 12 jaar (en ouders, grootouders, vrienden, broers en zussen) de gelegenheid wil geven om kennis te maken met kunst van allerlei aard: muziek, beeldende kunst, dans, theater, architectuur,... Dit kan een eerste stap zijn in een cultuureducatief traject van een kind. In een lokale context kan een dergelijke 'festivaldag' een opstart betekenen van een cultuureducatief netwerk. Interessant is de zoektocht van Wielsbeke om n.a.v. De Kunstendag voor Kinderen (samen met Supervlieg) met een klein budget maar via een stevig lokaal netwerk (scholen, jeugdverenigingen, socio-culturele en amateurkunstenverenigingen, samenwerking tussen cultuur- en jeugddienst, gemeenschapscentrum en bib, ...) een cultuur- en kunstenbeleid voor kinderen in een kleine gemeente uit te bouwen.

DKO

Kinderen moeten in de muziekacademie onmiddellijk kunnen starten met een instrument, en tegelijk notenleer volgen. Het deeltijds kunstonderwijs moet lokaal veel nauwer samenwerken met de basis- en secundaire scholen, bijvoorbeeld door leerkrachten bij te scholen. Dat zijn twee opvallende aanbevelingen in het rapport '[Verbreding - Verdieping](#)' dat de Werkgroep Inhoudelijke vernieuwing van het deeltijds kunstonderwijs (DKO)overhandigde aan minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke. Het rapport biedt een kader een nieuw decreet rond DKO. In de praktijk groeien nu al heel boeiende samenwerkingsprojecten vanuit DKO met andere spelers.

In Poperinge en de ruimere regio speelt het DKO een centrale rol in het [kunstenbad](#), een project in samenwerking met de lagere scholen. Ze dompelen de leerlingen en leerkrachten een langere periode intensief onder in verschillende kunstdisciplines met aandacht voor kwaliteit en werken toe naar een tentoonstelling. Deze doordachte aanpak laat stevige sporen na zowel bij de kinderen als bij hun begeleiders. De expertise goten ze in een [Draaiboek kunst- en cultuureducatie in landelijk gebied](#).

Het project Kunstverkenner in Heusden-Zolder dat we hierboven al schetsten krijgt grotendeels professionele ondersteuning vanuit het DKO.

Een stevige samenwerking vanuit DKO Borgerhout met tal van partners inspireert. De academie is een hedendaags cultuurhuis dat met zijn twee voeten in de maatschappij staat. Een verslag van deze werking die wordt uitgerold naar heel Antwerpen leest u [hier](#).

¹⁶ <http://www.kunstenenergoed.be/ake/view/nl/699788-Kunstendecreet.html>

Onderwijs

Het onderzoek Cultuur in de Spiegel (zie p. 9) zal meegenomen worden in de verdere onderwijshervorming. Via CANON Cultuurcel zet onderwijs heel sterk in op de duurzame aanpak van het cultuurbeleid op scholen. Informatie en inspiratie vindt u op volgende platforms:

- www.cultuurkuur.be, een digitaal platform waar dat alle informatie over cultuureducatief aanbod wil verbinden met vragen van de scholen (nieuwe versie vanaf 5 oktober);
- www.ingebeeld.be, een platform rond mediawijsheid;
- www.klascement.be, een portaalsite voor en door onderwijs;
- [Projectloket](#), een website waar subsidie-aanbod wordt ontsloten voor schoolprojecten;
- www.dynamo3.be, een subsidiekanaal voor culturele uitstappen en creatieve projecten.

In Lichtervelde is er vanuit het initiatief van de scholen zelf een samenwerkingsstructuur opgezet, met een enorme meerwaarde voor het lokale cultuur(educatieve) beleid. Verschillende culturele partners richtten [vzw Klik](#) op om kinderen cultureel te inspireren en projecten op te zetten. In de vzw zitten vertegenwoordigers van elke buurtschool, ouders en kunstenaars. Jan Hoet is peter van het project.

En in Europa?¹⁷

We benadrukten al de aandacht binnen Europa voor Life Long Learning. Een aantal steden en gemeenten vindt de weg al naar subsidiemogelijkheden die samengaan met deze beleidsprioriteiten. Zo stapte de bibliotheek Kris Lambert van Oostende mee in een Europees programma rond Life Long Learning, gelinkt aan het project Baken (zie p. 17).

¹⁷ EPOS vzw staat voor 'Europese Programma's voor Onderwijs, Opleiding en Samenwerking'. EPOS vzw is het Nationaal Agentschap van Vlaanderen dat instaat voor het implementeren van het Europees Programma 'Een Leven Lang Leren'. Meer info: <http://www.epos-vlaanderen.be/>

Veldtekening Cultuureducatie in Vlaanderen

De [veldtekening cultuureducatie](#) (2011) geeft inzicht in het complexe cultuureducatieve veld in Vlaanderen binnen de vrijetijdscontext. Op p. 26 e.v. geven ze een afbakening door middel van een organisatieoverzicht. Dit geeft alvast een indicatie en een kapstok om de stakeholders binnen het lokale beleidsplanningsproces te benaderen:

- amateurkunsten¹⁸;
- lokaal cultuurbeleid¹⁹ (bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra);
- kunsten²⁰ (kunsteducatieve organisaties, werkplaatsen, kunstenorganisaties, festivals, kunstencentra, concertorganisaties, muziekclubs, muziekensembles, sociaalartistieke organisaties²¹, publicaties);
- erfgoed²² (landelijk cultureel-erfgoedorganisaties voor volkscultuur, collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties, lokaal cultureel erfgoedconvenant met gemeente of intergemeentelijke samenwerkingsverband, lokaal ingedeeld museum dat niet binnen een convenant valt, landelijke expertisecentra voor cultureel erfgoed, periodieke cultureel-erfgoedpublicatie)
- sociaal-cultureel volwassenenwerk²³ (verenigingen, vormingsinstellingen, vormingplus-centra, bewegingen)
- jeugdwerk²⁴ (organisaties voor landelijk jeugdwerk, cultuureducatieve jeugdorganisaties, verenigingen voor participatie en informatie)
- culturele of jeugdorganisaties die structurele subsidie krijgen onder het participatiedecreet²⁵, circusdecreet en instellingen van de Vlaamse gemeenschap.

Bovenstaande veldtekening kunnen we vervolledigen met onderstaande actoren uit het Vlaamse onderwijslandschap.

- leerplichtonderwijs²⁶
- hoger onderwijs²⁷ vb. voor het inschakelen van stagiairs en thesisstudenten;
- Deeltijds Kunstonderwijs²⁸
- Volwassenenonderwijs²⁹
- Centra voor Basiseducatie³⁰

De [veldtekening werken aan mediawijsheid](#) (2012) geeft inzicht in dit al even complexe veld. [Kenniscentrum Mediawijs.be](#) is deze veldtekening aan het verfijnen d.m.v. een [ruime bevraging](#), ook bij bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra.

¹⁸ www.amateurkunsten.be

¹⁹ www.locusnet.be

²⁰ <http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/397716-Kunsten.html>

²¹ Demos is het steunpunt voor sociaalartistieke organisaties: Sociaal-artistieke organisaties:

<http://www.demos.be/sociaal-artistiek/sociaal-artistieke-organisaties> ;

<http://www.demos.be/documenten/onze-publicaties/dwarsliggers-2012/>

²² www.faronet.be

²³ www.socius.be

²⁴ <http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/index.aspx>

²⁵ <http://www.sociaalcultureel.be/volwassenen/participatie.aspx>

²⁶ <http://www.ond.vlaanderen.be/leren/>

²⁷ <http://www.ond.vlaanderen.be/leren/>

²⁸ <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/dko/>

²⁹ <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/volwassen/>

³⁰ <http://www.basiseducatie.be/>

Stapstenen voor lokaal cultuur(educatie)beleid

Mandaat

Cruciaal voor het opzetten van een lokaal cultuureducatiebeleid is het draagvlak bij het bestuur, het managementteam, middenveld en inwoners.

DNA van uw stad of gemeente en haar inwoners

De omgevingsanalyse is naast een duidelijk mandaat een eerste stap in het uittekenen van een cultuureducatiebeleid. In bijlage vindt u een eerdere trendnota rond Levenslang leren waarin vragen zijn opgenomen die u kunnen helpen bij het opmaken van een 'educatieve' veldtekening die de algemene omgevingsanalyse³¹ binnen het beleidsplanningsproces kan verrijken.

Integraal en sectoroverschrijdende aanpak

NAAR EEN INTEGRALE VISIE EN AANPAK: 2 PRAKTIJEN: GENK EN DENDERMONDE

De integrale aanpak van cultuureducatie binnen de strategische meerjarenplanning staat centraal in de denkoefening die Genk en Dendermonde samen met LOCUS opzetten in de aanloop naar de nieuwe beheers- en beleidscyclus.

PARTNERS EN ACTIVITEITEN CE STROOMLIJNEN IN DENDERMONDE

In Dendermonde werkt CC Belgica al langer samen met andere gemeentelijke diensten aan bijvoorbeeld [een gebundeld scholenaanbod](#). De Dendermondse instellingen willen bovendien inspelen op wat er leeft binnen de scholen. Sinds enkele jaren brengt het cultuurcentrum tweemaal per schooljaar ook het Overlegplatform Cultuur-Onderwijs samen. Directies en geïnteresseerde leerkrachten enerzijds, en educatieve medewerkers van de culturele diensten van de stad en de coördinator flankerende onderwijsbeleid anderzijds, wisselen aanbod, ervaringen en vragen uit. Tussen de ontmoetingen op het overlegplatform door, houdt men graag de vinger aan de pols met een elektronische nieuwsbrief. Deze Nieuwsbrief Cultuur -Onderwijs helpt de stadsdiensten in hun streven naar een betere communicatie met het onderwijs.

In de vrije tijd is het cultuureducatief aanbod heel divers: er zijn vormingsmomenten i.s.m. Vormingplus die voornamelijk door het cultuurcentrum worden ondersteund. Dendermonde heeft twee instellingen voor DKO. Zowel een Academie voor muziek, woord en dans als een voor beeldende kunsten hebben een behoorlijk aanbod. Daarnaast organiseren de jeugddienst (grabbelpas) en het cultuurcentrum (losse workshops en een cultuurkamp in de krokusvakantie) aanbod voor kinderen van 6-12 jaar. Daarnaast zijn er tal van andere organisatoren aan de slag op vlak van kunsteducatie voor volwassenen (Davidsfonds universiteit Vrije tijd, Vorming plus Waas en Dender, ...).

De Dendermondse culturele spelers willen al deze inspanningen meer stroomlijnen en de reflecties rond kunst- en cultuureducatie in een ruimer kader plaatsen om toekomstige

³¹ VVSG biedt op volgende link een kader voor het opmaken van omgevingsanalyses aan:
http://www.vvsg.be/Werking_Organisatie/Planlastvermindering/Pages/omgevingsanalyse.aspx

beleidsaccenten te leggen. Daartoe werd een werkgroep kunst- en cultuureducatie in het leven geroepen. In Dendermonde schoof op initiatief van het cultuurcentrum een breed palet van stedelijke professionals mee aan tafel: de stafmedewerker van de (jeugd)bibliotheek, de educatief medewerker van de stedelijke musea, de jeugdconsulent, de directeur van de Academie Muziek Woord en Dans, de cultuurbeleidscoördinator, de coördinator flankerend onderwijsbeleid (dienst onderwijs), de programmatoren vorming en jeugd en de directeur van CC Belgica. De inhoudelijke focus van Dendermonde is cultuureducatie in de vrije tijd en de schooltijd, zowel voor kinderen, jongeren als volwassenen.

DE NODEN IN GENK

In Genk zorgde een nieuwe infrastructuur (zowel de bibliotheek als het cultuurcentrum) voor nieuwe kansen. De huizen liggen fysiek ver van elkaar. Er was in het verleden veel samenwerking, maar door de nieuwe infrastructuur kwam de focus weer sterk op de eigen organisatie te liggen. Er is nood aan een betere verknoping die fundamenteeler dan projectwerking gaat. De verschillende stedelijke diensten hebben tot op de dag van vandaag vooral ad hoc - naar aanleiding van concrete vragen en projecten - onderlinge contacten. Op die ogenblikken verloopt de samenwerking over het algemeen goed. Er is begrip voor de gelijkenissen én de verschillen in de doelstellingen van elkaars werking. Tegelijkertijd voelde men een grote noodzaak aan een overkoepelend beleid wat betreft cultuureducatie, permanent overleg, meer afstemming, structureel overleg met het onderwijs, ... Er werd een traject opgestart waarbij men grondig wilde analyseren wat er al gebeurt om van daaruit gezamenlijk te komen tot een integrale en geïntegreerde visie over cultuureducatie in Genk. De focus ligt daarbij op kinderen en jongeren (0-25 jaar) en op cultuureducatie binnen zowel vrije tijd als schooltijd. Het onderzoekstraject werd er enigszins afgebakend door zich eerst te richten op interne actoren. Pas in een later stadium worden externe partners betrokken.

In Genk riep de cultuurbeleidscoördinator hiervoor alle cultuureducatieve stedelijke partners samen rond de tafel: het cultuurcentrum (directeur en programmatoren Jeugd en Vorming), bibliothecaris en jeugdbibliothecaris, afdelingshoofd Dienst Sociale zaken, Directeur van de Muziekacademie en van de Academie beeldende kunst, Dienst jeugd, Dienst Diversiteit en Educatie, Dienst cultuur, wijkmanager stadsdeel Genk-Oost en Dienst Beleidsplanning & Organisatie van de stad Genk. Via het traject kunst- en cultuureducatie mikken zij op een gemeenschappelijke visie en een cultuureducatieve integrale aanpak tussen de stedelijke instellingen.

NIET VANUIT DE INSTELLINGEN, WEL VANUIT LOKALE MAATSCHAPPELIJKE UITDAGINGEN

Om weg te gaan van het aanbodgericht denken vanuit instellingen vereist een heterogene groep een gemeenschappelijke start waarbij er ruimte is voor voldoende ontmoeting, discussie en gesprek. Een procesmatige aanpak vergt tijd en engagement, van alle deelnemers.

Zowel in Genk als Dendermonde was de eerste oefening een SWOT-analyse³², een belangrijke stap vóór het opmaken van gemeenschappelijke doelstellingen. De SWOT-oefening resulteerde in een aantal gedragen en gemeenschappelijke uitdagingen. Cruciaal,

³² SWOT-analyse: een analyse die focust op sterktes (strengths), zwaktes (weaknesses), kansen (opportunities) en bedreigingen (threats).

zeker met een diverse groep aan tafel. De vinger werd gezamenlijk op een aantal wonden gelegd. Het basisuitgangspunt is de omgevingsanalyse: wat leeft er in de stad/gemeente?

In het traject in Genk kende de groep doorheen het parcours een licht gewijzigde samenstelling, doelbewust, wat toch voor inhoudelijke accenten zorgde. De aanwezigheid van 'Genk en zijn wijken' (deelname van de wijkmanager stadsdeel Genk-Oost) was bijvoorbeeld zeer betekenisvol met betrekking tot de Genkse morfologie en uitdagingen. Dit doet nadenken over de initiële samenstelling van de groep en de vraag of deze samenstelling op voldoende wijze alle mogelijke perspectieven vertegenwoordigt.

In Genk werd gestart vanuit de vaststelling dat heel wat interne (stedelijke) actoren eigen acties ontplooiën (zowel begeleidend als aanbodgewijs) maar dat er geen globale visie noch afgestemde doelstellingen zijn waarmee de actie wordt ondernomen. De kernvraag is dubbel: 'Welke acties ondernemen we en hoe kunnen we actoren een structurele basis aanreiken?'. Er werd dan ook gestart met een inventaris van mogelijke actoren binnen de sector.

Het blijft doorheen het hele proces een evenwichtsoefening om te denken vanuit maatschappelijke noden en niet vanuit de eigen instelling. De cruciale vraag: wat wil onze gemeente/stad realiseren en welke rol speelt cultuureducatie daarin? Een procesbegeleider, die niet expliciet verbonden is met één van de organisaties aan tafel, kan dit uitgangspunt mee bewaken. In Genk bleek de bijdrage van een collega van de Dienst Beleidsplanning en Organisatie een cruciale rol te spelen in het hele proces. Zij werd gevraagd deel te nemen in functie van de link met het generieke beleidsplanningsproces. Om de neuzen mee in een gezamenlijke Genkse richting te zetten en om het verkokerd denken rond enkel het domein 'cultuur' tegen te gaan.

OP NAAR VISIE EN MISSIE

Na de SWOT-oefening was het de opdracht om tot een gedragen visie en missie te komen. Wat betekent cultuureducatie lokaal? Welke lading dekt de term? Welke doelen stelt de gemeente/stad zich m.b.t. cultuureducatie? Een integraal antwoord formuleren op deze vragen, over de grenzen van de lokale instellingen heen, is al een hele uitdaging.

Het gevaar om te verglijden in operationeel denken was erg groot. Het is goed van in het begin het vizier op visievorming (waar willen we landen?) en misschien ook op strategie (op welke punten gaan we ingrijpen?) te houden en de operationalisering (hoe gaan we ingrijpen?) nog even achterwege te laten. De collega's benadrukken dat de acties pas op het einde van de rit zinvol gearticuleerd kunnen worden.

Het is goed het begrip 'cultuur' scherp te krijgen, niet enkel voor het discours met de niet-cultuuractoren maar ook 'cultuurintern'. Een definitie van het begrip 'cultuur' bleef zich opdringen, zeker als die definitie kruist met een positionering van het begrip 'cultuur' versus het begrip 'kunst'. De term kan vele ladingen dekken: een overkoepeling van kunsteducatie, media- en erfgoededucatie. Zowel in Dendermonde als in Genk werd vertrokken vanuit bestaande definities en begripsomschrijvingen zoals onder andere geformuleerd in de Conceptnota 'Groeien in cultuur' om vervolgens eigen accenten te leggen. Vandaag leggen de collega's van Dendermonde en Genk de laatste hand aan doelstellingen en acties binnen het strategische meerjarenplan.

Stapsgewijs, maar met duidelijke toekomstblik

Zoals boven al aangegeven bestaat het gevaar - zeker van een brede benadering van cultuureducatie - dat we te veel tegelijkertijd willen doen. Het is daarom belangrijk binnen het beleidsproces jaarlijks en per actor duidelijke stapsgewijze keuzes te maken binnen een het globale strategische kader.

Betrek cultuureducatieve partners bij het beleid

Heel belangrijk bij het creëren van draagvlak en het opmaken van een strategisch beleidskader is ook de inwoners en partners te betrekken zowel bij de planning, uitvoering, bijsturing en evaluatie van uw beleid.

Dit kan best op dialooggericht wijze. Ter illustratie geven we een mogelijke aanpak voor het ontwikkelen van een gezamenlijk cultuureducatiebeleid met het onderwijs.

Vaak is een eerste stap in dit proces bundelen van het (gemeentelijke of stedelijke) aanbod naar scholen en het opzetten van een [gezamenlijke communicatie](#). Dit is een mogelijk aanknopingspunt om de dialoog aan te gaan met de scholen. Afhankelijk van de context kan dit op veel manieren. Een goede strategie is om verschillende overlegplatformen complementair te hanteren: naar de scholen zelf trekken (tijdens personeelsvergaderingen), scholen samenroepen voor een overlegmoment met gemeentelijke diensten, via bestaande overlegstructuren zoals de Onderwijsraad; via de directie; via cultuurleerkrachten in elke school; door de organisatie van pedagogische studiedagen in de bibliotheek of het gemeenschapscentrum.

Zo organiseert Meeuwen-Gruitrode in het kader van Cultuurmicroob (cf. p. 9) pedagogische studiedagen in samenwerking met de scholen om het nut van cultuureducatie binnen het ruimere onderwijskader duidelijk te maken en een concrete vertaling te maken naar het culturele project en de leerkrachten klaar te stomen dit project in hun dagelijkse werking te integreren.

Het is belangrijk om deels dienstbaar te zijn aan de finaliteiten ([ontwikkelingsdoelen en eindtermen](#)) en de organisatiecultuur van het onderwijs (en de verschillende scholen) en deze mee op een hoger niveau trekken. Stel u de vraag of de scholen in kwestie al een dynamoplan (www.dynamo3.be) hebben, welk cultuurbeleid ze hebben en wat ze zelf al doen. Met deze bagage is het gemakkelijker een gesprek aan te knopen met alle betrokkenen: (alle/zoveel mogelijk) scholen, directies, oudercomités, kinderen, jongeren, studenten.

De cultuurfunctionaris van CC Den Blank in Overijse zet zijn expertise ten dienste van scholen die culturele projecten willen opzetten. Hij overlegt met scholen waar het gemeentelijke cultuurbeleid complementair kan zijn voor de uitdagingen in de school zelf en helpt hen een dynamoplan te schrijven.

Dezelfde openheid is mogelijk met andere lokale actoren legt een basis voor duurzame partnerschappen en een krachtadig cultuureducatief netwerk. Ook hier is het belangrijk om niet te veel hooi op uw vork te nemen. Het is beter een stappenplan uit te werken welke partners wanneer betrokken zullen worden.

Ter aanvulling van de beknopte veldtekening cultuureducatie in Vlaanderen op p. 21 en zonder exhaustief te willen zijn, kunnen op lokaal vlak partnerschappen gesmeed worden met verschillende diensten en beleidsdomeinen.

Bekijk zeker welke partners er binnen de verenigingen en het middenveld aanwezig zijn. Amateurkunstenverenigingen³³, jeugdverenigingen, jeugthuizen, socio-culturele verenigingen, ... maar ook nieuwsoortige bottom-up initiatieven, buurtcomités. Een goed ondersteuningsbeleid voor deze initiatieven is dus al een eerste investering in een stevig cultuureducatief netwerk.

De welzijnssector (sociaal huis/ocmw, dienstencentra, ...) in de gemeente kan een bewuste partner worden om in te zetten op cultuureducatie voor kansengroepen.

Zet in op een duurzaam en kwaliteitsvol beleid

INVESTEREN IN MENSEN

Bovenstaande aandachtspunten meenemen in de beleidsopmaak zorgt al voor een hogere kans op een gedragen en dus ook duurzamer beleid. Zuurstof en inspiratie geven aan bestaande netwerken, de aanwezige cultuureducatoren (leerkrachten, regisseurs, dirigenten, ...) kan bijdragen tot de duurzaamheid van de samenwerkingsverbanden. Ook hier is een stapsgewijze aanpak nodig. Eerst beginnen met de reeds overtuigden, mensen met passie en goesting om in te zetten op het verhogen van de culturele competenties van de inwoners.

Kunst in Zicht ontwikkelde met [ICQ](#) een methodiek die cultuur en onderwijs verbindt. Tijdens een ICQ-vormingstraject van 5 dagen werken leerkrachten basisonderwijs en cultuurpartners uit één regio of stad aan een netwerk waardoor ze na het traject beter op elkaar kunnen inspelen. Leerkrachten ontdekken hoe ze creativiteit een vaste plek kunnen geven in de klas. Ze maken een aanzet voor een doelbewust beleidsplan rond cultuureducatie op school. De deelnemende cultuurpartners krijgen door het traject een direct contact met enkele geïnspireerde leerkrachten en krijgen inzicht in de noden van het onderwijs in hun regio.

Samen met partners Linc vzw, Jeugdwerknet en KHLeuven ontwikkelde Bibnet een vormingstraject [Mediacoach](#), een opleiding voor professionelen die werken met jongeren en mediawijsheid willen integreren in hun eigen werkpraktijk.

GEDEELDE EXPERTISE

Deze netwerken toegankelijk houden voor nieuwe initiatieven in de gemeente blijft belangrijk. Als het nodig is, kunt u expertise van buiten de gemeente binnenhalen. Daarnaast is regionale samenwerking vaak een meerwaarde.

³³ Het Forum voor Amateurkunsten ontwikkelde met een [Kunstzinnige vingerafdruk van de gemeente](#) een inspiratiegids voor lokaal amateurkunstenbeleid.

Binnen het actieplan Groeien in Cultuur werden 7 ExpertiseNetwerken CultuurEducatie (ENCE) opgericht in Vlaanderen: CO7 (Ieper-Poperinge), Humuz (regio Kortrijk), regio Gent-Eeklo, Lasso (Brussels Hoofdstedelijk Gewest), KEN (regio Lier), De ENCE moeten regionaal partners uit de sectoren cultuur, jeugd en onderwijs bij elkaar brengen. Het netwerk doet aan expertiseopbouw en -uitwisseling en aan de afstemming van vraag en aanbod: welk cultuuraanbod is er; welke initiatieven stimuleren jongeren het best om van cultuur te proeven; naar welke culturele activiteiten zijn jeugdbewegingen of scholen op zoek; welke communicatie is het meest efficiënt; hoe versterken leerkrachten en jeugdbewegingen hun kennis over cultuur? hoe brengen ze die het best over?

Sommige ENCE wortelen in netwerken die al enkele jaren bestaan zoals CO7, Humuz, Lasso, Magda, ... Ook andere regionale en/of stedelijke netwerken spelen een belangrijke rol op vlak van cultuureducatie: WOCC in Gent, Baobab in Antwerpen, Kunst in Zicht in Turnhout, ...

INFRASTRUCTUUR

Naast het personeel is er ook cultuureducatieve infrastructuur nodig. Multifunctioneel gebruik van bestaande lokalen (scholen, jeugdhuisen, ...) is in deze tijden van beperkte middelen zeker een must. Zelfs de technische dienst of stedenbouw kan zijn steentje bijdragen. De inplanning op lange termijn van cultuureducatieve ruimtes en de aankleding van bestaande infrastructuur als interessante culturele leeromgeving maakt deel uit van een integraal cultuureducatiebeleid.

De bibliotheek van Brasschaat heeft zijn jeugdafdeling heringericht volgens het concept van de [Bibliotheek van 100 talenten](#) in samenwerking met het [ABC-huis](#). De bib stelt deze ruimte ook ter beschikking van andere cultuureducatieve initiatieven.

Het [Huis van Louiza](#) in Borgerhout is een samenwerking tussen dag- en deeltijds kunstonderwijs waarbij ze investeerden in een gemeenschappelijk muzisch lokaal.

GEDEELDE DOELSTELLINGEN

Het verankeren van cultuureducatieve initiatieven binnen meerdere beleidsprioriteiten van de stad of de gemeente kan het duurzame karakter ook verhogen.

[H30](#), de artistieke werkplek voor jongeren van CC Mechelen neemt naast een artistieke invulling ook een belangrijke sociale functie op. De werkplek heeft zijn wortels binnen het welzijnswerk en heeft naast een ruim artistiek netwerk een link met de hele - stedelijke en niet-stedelijke - welzijnssector. Investeren in het netwerk van H30 en van de jongeren die hier komen ontdekken, experimenteren en inspiratie zoeken is de tweede natuur van de medewerkers van dit huis geworden.

De Habobib heeft in Haacht samen met het Centrum voor Basiseducatie een gezamenlijk [openleercentrum](#) opgericht. Vanuit gedeelde beleidsprioriteiten zoals inzet op (informatie)geletterdheid ontwikkelen ze een gezamenlijk beleid dat inzet op gedeelde infrastructuur, een gezamenlijk vormingstraject voor de medewerkers en een afgestemde communicatiestrategie.

GEEN AD HOC BELEID ROND PROJECTEN

Cultuureducatieve projecten kunnen zeker een katalysator zijn voor een cultuureducatiebeleid, maar ze mogen geen eindpunt zijn.

De [Baobab](#)-projecten in Antwerpen stimuleren via een subsidieregeling scholen om - ook culturele - initiatieven op te zetten om leerprocessen van leerlingen te versnellen en te verrijken. Elke individuele school kan een project indienen gespreid over maximum drie schooljaren. Samenwerking met andere onderwijsinstellingen en partners wordt gestimuleerd. Een van de criteria bij de subsidiebeoordeling is het opbouwen van o.a. een visie over het cultuurbeleid op school en de duurzame verankering na het einde van het project. Onderzoek toont aan dat een 60% van de initiatieven nadien blijft bestaan.

DUIDELIJKE KEUZES ZIJN FINANCIËLE KEUZES

Koken kost geld. Financiële middelen voor cultuureducatiebeleid kunnen gevonden worden in eigen gemeentelijke budgetten, via de Vlaamse beleidsprioriteiten of via andere kanalen (zoals Dynamo3, participatiedecreet, alternatieve financiering (sponsoring, crowdfunding, ...)). In het licht van de huidige crisis, is het zoeken naar synergieën op lokaal vlak, zoals het delen van infrastructuur, middelen, ... een optie om te blijven investeren in de ontwikkeling van culturele competenties.

In Herk-de-Stad sloeg GC De Markthallen de handen in elkaar met de scholen in de gemeente om het project Harttocht, een actief cultuureducatief traject dat de leerlingen samen afleggen onder begeleiding van hun leerkrachten en een aantal kunsteducatieve partners. Om de twee jaar werken ze toe naar een groot toonmoment in het centrum van de stad. De jongeren doen alles zelf. Degenen die zich niet geroepen voelen om op een groot podium te staan, helpen bij de opbouw of staan in voor de catering. De stad geeft logistieke en financiële ondersteuning. GC De Markthallen gebruikt nu in overleg met de scholen een budget binnen de reguliere middelen, los van externe subsidiekanalen, dat vroeger voorzien was voor receptieve schoolvoorstellingen.

Bibliografie

Agentschap Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk (2013), Inspiratienota De Openbare Bibliotheek van Morgen, Brussel

Albertijn M. en Hoefnagels K (2012) 'De beroepencluster cultuureducator en het competentieprofiel voor de begeleider van kunstbeoefenaars, Antwerpen.

Anciaux B. (2008), Smaakmaker. Beleids- en actienota over cultuureducatie voor smakers en makers binnen het Vlaams cultuur- en jeugdbeleid, Departement CJSM, Brussel, http://www.cjasm.vlaanderen.be/cultuurbeleid/downloads/nota_cultuureducatie_def_web.pdf.

Bamford A. (2006), The wow factor: global research compendium on the impact of the arts in education, Waxmann, Münster.

Bamford A. (2007), Kwaliteit en Consistentie. Kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen, Agentschap voor Onderwijscommunicatie, Brussel.

Beoordelingscommissie Kunsteducatie (2010), Visietekst Beoordelingscommissie kunsteducatie, <http://www.kunstenenerfgoed.be>.

Blokland H. (1998), 'Tussen emancipatie en paternalisme. Cultuurspreiding en overheid', in FeVeCC, FeVeCC schrift, cultuurspreiding en de culturele centra, FeVeCC, Brussel.

Bossuyt T. (2001), '25 jaar geroep uit de woestijn', in J. De Groof, W.-M. Scheck, & H. Penneman, Cultuurparticipatie: opleiding - vorming - begeleiding, Garant, Leuven-Apeldoorn.

Bossuyt T. (2010), 'In-zicht! Over kunsteducatie, social-artistieke projecten en cultuureducatie', Momenten, 2010, nr. 6, p. 98-101.

Cockx F. & Leenknecht R. (2005), 'Op zoek naar behoeften. Behoeftegericht en vraaggestuurd werken: wel degelijk een verschil!', in Y. Larock, F. Cockx, G. Gehre, G. Van den Eeckhaut, T. Vanwing & G. Verschelden (red.) Spoor zoeken. Handboek sociaal-cultureel werk met volwassenen. Academia Press, Brussel/Gent.

Colley H., Hodkinson P. & Malcom J. (2003), Informality and formality in learning. Learning and skills research centre, London, <http://www.lsrc.co.uk>.

Commissie Onderwijs en Cultuur (2008), Gedeeld/Verbeeld. Eindrapport van de commissie onderwijs cultuur, Agentschap voor Onderwijscommunicatie, Brussel.

Damen M., Haanstra F. & Henrichs H. (2002), 'Een kwarteeuw onderzoek naar kunsteducatie', Cultuur+Educatie 4, Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht.

De Braekeleer J. (red.) (2010), Atelier Competentieverwerving en -waardering stimuleren. Visietekst en verdiepende tekst in het kader van het Cultuurforum 2020. Departement Cultuur, Jeugd, Media en Sport, Brussel, <http://www.cjasm.vlaanderen.be>.

De Braekeleer J. (2010), 'Kunst- en cultuureducatie. Een poging tot overzicht', in B. Dekeyzer (ed.), Education through art. Kunst- en cultuureducatie als motor van leren, Garant, Antwerpen-Apeldoorn.

De Grauwe J. (2005), Het beleid van de kunsteducatie in Vlaanderen: een algemene schets, casestudy en kritische analyse, De Veerman, Antwerpen.

- Dekeyzer B. (red.) (2010), Education through art. Kunst- en cultuureducatie als motor van leren, Garant, Antwerpen-Apeldoorn.
- Demeulenaere B. & Verdoodt M. (2010), 'Kunst- en cultuureducatie: recente beleidsopties van de Vlaamse overheid', in B. Dekeyzer (red.), Education through art. Kunst- en cultuureducatie als motor van leren, Garant, Antwerpen-Apeldoorn.
- De Pauw W. (2007), Absoluut Modern. Cultuur en beleid in Vlaanderen, VUBPRESS, Brussel.
- De Schrijver V. (2005), 'Kunsteducatie. Een uitdaging of een overbodige luxe binnen de sociaal-culturele praktijk', *Socia-cahier*, 4, p. 55-61.
- De Vos H., Van Landeghem G., Veyt T. & Van Damme J. (2011), De maximumfactuur in het basisonderwijs. Gesprekken met directies en verbanden met schoolkenmerken, SSL-rapport OD1/2011.30, Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen, Leuven.
- De Wit D. & Esmans D. (2006), E-cultuur. Bouwstenen voor praktijk en beleid, Acco, Leuven.
- Dieleman C. (2008), Cultuureducatie bestaat niet. Over diversiteit en heterogeniteit in de Nederlandse cultuureducatiepraktijk, paper gepresenteerd op de tweede conferentie onderzoek in cultuureducatie, cultuurnetwerk Nederland, academiegebouw Groningen.
- Dillman D.A. (2000), Mail and Internet surveys: the tailored design method (2nd ed.), J. Wiley, New York.
- Elias W. (2001), 'Het maatschappelijke belang van culturele en kunstzinnige educatie', in J. De Groof, W.M. Scheck & H. Penneman, Cultuurparticipatie: opleiding - vorming - begeleiding, Garant, Leuven-Apeldoorn.
- Elias W. (2002), 'Kunst als koevoet, aspecten van de relatie tussen kunsteducatie en agogiek', in W. Elias & T. Vanwing (red.), Vizeer op agogiek, Garant, Leuven-Apeldoorn.
- Elias W. (2010), 'Tegencultuur als gemene deler', *Momenten*, 2010, nr. 6, p. 15-20. <http://www.demos.be>.
- Elias W., Verté D., Corsius S., Janssens K., De Grauwe J. & De Pauw W. (2005), Kunsteducatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: stand van zaken en behoeftedetectie. Deel I: Onderzoeksrapport. Onderzoek in opdracht van het Brussels Kunstenoverleg en VGC, VUB, Brussel.
- Florida R. (2002), *The Rise of The Creative Class*,
- Forger P. (2011), Vitamine C. Netwerk dat opkomt voor kunst en cultuur als levensnoodzakelijke vitamines voor kinderen en jongeren. Niet gepubliceerd document.
- Fraenkel J.R. & Wallen N.E. (2003), *How to Design and Evaluate Research in Education*, MacGraw-Hill, New York.
- Goossens W., Steel E., Stoel J., Van Camp E., Kunst in Zicht en Bureau CiST (2012), ICQ verbindt cultuur en onderwijs, Tilburg-Turnhout.
- Grootvriendt L. (2010), Onderzoek naar de noden en wensen inzake cultuureducatie in het lager onderwijs, niet gepubliceerde eindverhandeling, Universiteit Antwerpen.
- Haanstra F. (1994), *Effects of Art education on visual-spatial ability and aesthetic perception: two meta-analyses*, thesis publishers, Amsterdam.

- Haanstra F. & Van Oijen L. (1985), *Leereffecten van kunstzinnige vorming: een inventarisatie van onderzoek*, Stichting Kohnstamm Fonds voor Onderwijsresearch, Amsterdam.
- Harland J. (2008), 'Voorstellen voor een evenwichtiger kunsteducatie', in J. Harland & L. Hetland, *Gewenste en bereikte leereffecten van kunsteducatie*, Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht.
- Hetland L. (2008), 'Het spoor van vier onderzoeken', in J. Harland & L. Hetland, *Gewenste en bereikte leereffecten van kunsteducatie*, cultuurnetwerk Nederland, Utrecht.
- Janssens J. (red.) (2011), *De ins & outs van het podiumland. Een veldanalyse*, VTI - Vlaamse Theater Instituut vzw, Brussel.
- Janssens J. & Moreels D. (2011), 'De ins & outs van het Kunstendecreet', in J. Janssens (red.) *De ins & outs van het podiumland. Een veldanalyse*, VTI - Vlaamse Theater Instituut vzw, Brussel.
- Lanckmans K., Preckler E. & Pinxten R. (2003), *Studie naar de noodzaak en de mogelijkheden voor het oprichten van een kunsteducatief platform in de provincie Vlaams-Brabant, studie in opdracht van de provincie Vlaams-Brabant*, UGent (cici), Gent.
- Lieten I. (2012), *Conceptnota Mediawijsheid*, Brussel.
- Lievens J. & Waeye H. (2011), *Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyses van de Participatiesurvey 2009*, Acco academic, Leuven.
- LOCUS (2006), *Trendnota Levenslang en Levensbreed Leren*, Brussel.
- Longworth N. (2003), *Lifelong learning in action: transforming education for the 21st century*, Kogan Page, London.
- Luken T.P. (2006), 'Hoe meetbaar zijn competenties?', *Methoden, technieken & analyses*, 91, 1.5.2.1.1501-1522, Kluwer, Alphen aan den Rijn.
- McCarthy K.F., Ondaatje E.H., Zakaras L. & Brooks A. (2004), *Gifts of the muse: reframing the debate about the benefits of the arts*, Rand Corporation, xi-xviii, Santa Monica, CA.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Informatie en Documentatie (1998), *Ontwikkelingsdoelen en eindtermen*.
- Informatiemap voor de onderwijspraktijk. Gewoon basisonderwijs*, ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel.
- Morgan D.L. (1997), *The focus group guidebook (Focus Group Kit, Vol. 1)*. Thousand Oaks, Sage.
- Newman O. (1983), 'The coming of a leisure society?', *Leisure Studies*, 2, p. 97-109.
- Parsons M.J. (2001), 'Kunsteducatie en de accentverschuiving naar het beeld', in P. De Rynck & I. Adriaenssens, *Volgt de Gids? Nieuwe perspectieven voor educatie en gidsing in kunstmusea*, Koning Boudewijnstichting, Brussel.
- Patton M.Q. (1990), *Qualitative evaluation and research methods (2nd ed.)*, Newbury Park, Sage, CA.

- Rebel H.J. (2000), *Communicatiebeleid en communicatiestrategie*, uitgeverij Boom, Amsterdam.
- Rogers A. (2004), *Non-formal education. Flexible schooling or participatory education?* Comparative education research centre, Hong Kong.
- Saey P. & Van Eeckhaut M. (2005), *Dubbel focussen*, CANON Cultuurcel, Brussel, <http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties/eDocs/pdf/223.pdf>.
- Saey P. & Van Eeckhaut M. (2006), *Bemiddeling tussen cultuuruiting en publiek in cultuurhuizen. Van educatie naar bemiddeling*, CultuurNet Vlaanderen, Brussel.
- Sanctorum J., *Is er cultuur voorbij het Wow-effect? Kritisch-filosofische achtergrondreflecties rond het Bamford-rapport in Vlaanderen*, november 2007
- Schauvliege J. (2009), *Beleidsnota Cultuur 2009-2014*, Vlaams Parlement, Brussel.
- Schauvliege J. (2010), 'Het belang van cultuureducatie kan nauwelijks onderschat worden' - toespraak van minister Joke Schauvliege op de dag van de cultuureducatie 2010, http://www.ond.vlaanderen.be/dce/DCE_2010_verslag.pdf.
- Schauvliege J. (2013), *Doorgroeien in Cultuur*, nog te verschijnen.
- Schauvliege J. en Smet P. (2012), *Groeien in Cultuur*
- Schonlau M., Fricker R.D. & Elliott M.N. (2002), *Conducting Research Surveys via Email and the Web*, rand corporation.
- Schugurensky (2000), *The forms of informal learning: towards a conceptualization of the field*, Nall working paper 19/2000.
- Smet P. (2009), *Beleidsnota Onderwijs 2009-2014*, Vlaams Parlement, Brussel.
- Spierts M. (2001), 'De ingebouwde spanning tussen kunst en vorming', in P. De Rynck & I. Adriaenssens, *Volgt de Gids? Nieuwe perspectieven voor educatie en gidsing in kunstmusea*, Koning Boudewijnstichting, Brussel.
- Vandelacluze S. (red.) (2009), *Methodiek: kunst- en erfgoededucatie, theorie en praktijk*, Mooss, Leuven.
- Van De Walle I. (2010), 'Kaas met gaten. Gelijke kansen in cultuureducatie?' *Momenten*, 2010, nr. 6, p. 7-13, <http://www.demos.be>.
- Van De Walle I. & Van Wing F. (2011), 'Fail again, fail better: over cultuurparticipatie van jongeren in grootstedelijke context', *Gids sociaal-cultureel en educatief werk*, Kluwer, afl. 61, juni 2011, p. 341-362.
- Van Landeghem G., Vandenberghe N. & Van Damme J. (2010), *Culturele activiteiten, sporten uitstappen in het basisonderwijs voor en na het invoeren van de maximumfacturen*, SSL-rapport OD1/2010.30, Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen, Leuven.
- Van Mechelen M. (2009), *Kunst- en cultuureducatie in het onderwijs: veranderingen en uitdagingen*, <http://www.locusnet.be>.

van Moer E., Ervaringsgerichte kunsteducatie voor musea. Cultuur+Educatie 19, Themanummer over Vlaams onderzoek naar cultuureducatie, Cultuurnetwerk Nederland, 2007

Van Noten H. (2011), 'Decreet Vlaams Jeugd- en Kinderrechtenbeleid', gids sociaalcultureel en educatief werk, Kluwer, afl. 61, juni 2011, p. 277-314.

Vanwing T., Vermeersch L., Verschelden G., Machiels R. & Vandenbroucke A. (2008), Evoluties en kenmerken van niet-formele educatie: delphi-onderzoek bij de regionale volkshogescholen, onderzoek in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, VUB - HIVA-K.U.Leuven - Hogent, Brussel - Leuven - Gent.

Vermeersch L. & Vandenbroucke A. (2009), Het leren zoals het is ... bij volwassenen met een geletterdheidsrisico, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.

Vermeersch L., Capéau B., Van Itterbeeck K. & Groenez S. (2011), Wie speelt de eerste viool? Gedifferentieerde inschrijvingsgelden en participatie aan het deeltijds kunstonderwijs, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.

Vermeersch L., Nele Van den Cruyce, Vandenbroucke A. & Segers K. (2012), Werken aan Mediawijsheid, Veldbeschrijving, SWOT-analyse van de actoren inzake mediawijsheid en beleidsaanbevelingen, VUB-Cemeso-HIVA-KULeuven, Leuven.

Vlaamse Gemeenschap (2011), Vlaams jeugdbeleidsplan. Synthese van het 3de Vlaams Jeugdbeleidsplan. Prioriteiten voor de regeerperiode 2010-2014, http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/jeugd_kinderrechtenbeleid_doc/jbp3/VJBP3.pdf.

VTI (2007), Tracks. Artistic practice in a diverse society (English summary), EPO, Berchem.

VVC & LOCUS (2011), Rapport: resultaten en conclusies van het cijfermateriaal schoolactiviteiten in cultuurcentra in functie van een analyse van mogelijke effecten van de maximumfactuur basisonderwijs, <http://ww.cultuurcentra.be>.

Wester F. (1987), Strategieën voor kwalitatief onderzoek, Coutinho, Muiderberg.

Wimmer M. (2009), Reflecting on the domain of arts education - part 1, EDUCULT, Wien.

Winner E. & Hetland L. (2000), The arts and academic achievement: what the evidence shows, Journal of Aesthetic Education, vol. 34 (3-4).

Winner E., T. Goldstein & S. Vincent-Lancrin (2013), Art for Art's Sake?: The impact of Arts Education, Educational Research and Innovation, OECD Publishing.

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264180789-en>